

WSKAZÓWKI PNWM

WIZYTY W MIEJSCACH PAMIĘCI.

WSKAZÓWKI PNWM DLA ORGANIZATORÓW

POLSKO-NIEMIECKIEJ WYMIANY MŁODZIEŻY

Zamierzają Państwo w przyszłości odwiedzić z młodzieżą miejsce pamięci w ramach projektu polsko-niemieckiego? Organizują Państwo właśnie takie spotkanie z niemieckim partnerem i młodzieżą z obu krajów?

Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży niniejszymi wskazówkami chciałaby pomóc Państwu w przygotowaniu i przeprowadzeniu takiej wizyty w ramach spotkania polsko-niemieckiego. Nasze wskazówki kierujemy zarówno do organizatorów wizyt w miejscach pamięci w Polsce, jak i w Niemczech.

Życzymy Państwu inspirującej lektury oraz wielu nowych pomysłów na projekty wymiany młodzieży!

Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży

- ❑ Jak sensownie włączyć wizytę w miejscu pamięci do programu spotkania młodzieży?
- ❑ Jak przygotować do tego młodzież?
- ❑ Ile czasu zaplanować?
- ❑ Jakie problemy mogą się pojawić?
- ❑ Jak podsumować wizytę w miejscu pamięci?
- ❑ Gdzie znaleźć informacje do pracy z młodzieżą na temat narodowego socjalizmu?

Impressum

Wydawca: Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży (PNWM)

Redakcja: Dorota Bastos, Hartmut Ziesing

Doradztwo specjalistyczne: Hartmut Ziesing

Tłumaczenie: Dorota Bastos, Dorota Frassek, Piotr Żwak

Opracowanie graficzne: Marta Gębala

Zdjęcia: Katarzyna Pilzak, Michael Quaas

Copyright: Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży

Wszelkie prawa zastrzeżone

Warszawa/Poczdam, czerwiec 2012

Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży

ul. Alzacka 18, PL-03-972 Warszawa

tel.: +48 (0)22 / 518 89 10

fax: +48 (0)22 / 617 04 48

biuro@pnwm.org, www.pnwm.org

Deutsch-Polnisches Jugendwerk

Friedhofsgasse 2, D-14473 Potsdam

tel.: +49 (0)331 / 28 47 90

fax: +49 (0)331 / 29 75 27

buero@dpjw.org, www.dpjw.org

WSPÓLNY CEL

PNWM nie wymaga od wnioskodawców realizacji podróży do miejsca pamięci¹ w ramach polsko-niemieckiej wymiany młodzieży. Fakt pobytu w miejscu pamięci nie ma także żadnego wpływu na decyzję o przyznaniu dotacji. Wizyty takie odbywają się zatem z inicjatywy jednej lub obu grup partnerskich.

Wyjazd do miejsca pamięci jest niecodziennym wyzwaniem dla organizatorów oraz uczestników, a sama wizyta w byłym obozie koncentracyjnym lub w obozie zagłady często łączy się ze szczególnymi oczekiwaniami. Ich wynikiem są różnorodne reakcje uczestników w trakcie samego pobytu oraz po jego zakończeniu. Jeśli wizyta w miejscu pamięci została niewystarczająco przygotowana lub podsumowana, może ona wywołać u nich niepożądane reakcje oraz mieć negatywny wpływ na dalszy przebieg spotkania.

Dlatego do zadań osób prowadzących należy odpowiednie umiejscowienie wizyty w programie, zapewnienie jej gruntownego przygotowania, odpowiedniej realizacji i podsumowania.

Państwo oraz Państwa niemiecki partner powinniście upewnić się, czy pokrywają się ze sobą cele i oczekiwania wszystkich uczestników (młodzieży oraz osób prowadzących). Czy wszyscy dążą do tego samego? W Niemczech podkreśla się przede wszystkim rolę edukacyjną miejsc pamięci, podczas gdy w Polsce na plan pierwszy wysuwają się pamięć i upamiętnienie.

W konsekwencji oznacza to np. odmienne wyobrażenia co do programu i długości pobytu w miejscu pamięci.

Niemożność porozumienia się z niemieckim partnerem w kwestii wspólnego wyjazdu i warunków, w jakich miałby on przebiegać, może poróżnić grupę emocjonalnie, stworzyć bariery i wyzwolić dynamikę grupową, która zakłóci przebieg spotkania.

Zalecamy rezygnację z wyjazdu do miejsca pamięci, jeżeli mieliby w nim uczestniczyć jedynie goście bez towarzyszących im gospodarzy.

Planując spotkanie, należy dowiedzieć się, czy wszyscy uczestniczący w nim opiekunowie byli już wcześniej w danym miejscu pamięci. Najlepszym rozwiązaniem jest wspólny wyjazd kadry do tego miejsca podczas spotkania przygotowawczego bez udziału młodzieży. W ten sposób przekonają się Państwo osobiście, czym różni się podejście do narodowego socjalizmu w Polsce od podejścia w Niemczech lub w innych krajach oraz jakie są źródła potencjalnych problemów i konfliktów. Jeżeli polska i niemiecka kadra będzie otwarcie rozmawiać o odwiedzanym miejscu, o tamtejszych wydarzeniach i ich następstwach, to później z pewnością uda się to także młodzieży.

¹ Miejsca pamięci to miejsca przypominające o nazistowskim terrorze i upamiętniające jego ofiary. Najczęściej odwiedzane są miejsca pamięci na terenie byłych nazistowskich obozów koncentracyjnych i obozów zagłady.

Fot. Katarzyna Pilzak, Miejsce Przestrogi i Pamięci Ravensbrück

ISTOTNE ASPEKTY WIZYTY W MIEJSCU PAMIĘCI

PRZYGOTOWANIE

Brak przygotowania grupy do wizyty w miejscu pamięci może sprawić, że sam pobyt będzie stanowił dla młodzieży zbyt duże obciążenie emocjonalne i wywoła u nich postawę obronną, niechęć lub brak zainteresowania. Powinni więc Państwo posiadać nie tylko podstawową wiedzę historyczną, lecz także wycucie możliwych obciążeń emocjonalnych.

Podczas przygotowania decydujące jest pytanie o to, w jaki sposób partner z drugiego kraju podchodzi do zagadnień przeszłości oraz jakie znaczenie ma pobyt w miejscu pamięci dla grupy partnerskiej i jakie niesie ze sobą obciążenia.

Ważną rolę odgrywa przy tym zdolność do empatii, także u młodzieży uczestniczącej w spotkaniu, i na nią powinni Państwo zwrócić uwagę w ramach przygotowania do wizyty.

Prosimy więc, aby przygotowali Państwo obie grupy do wyjazdu do miejsca pamięci jeszcze przed spotkaniem, organizując np. seminarium przygotowawcze, a także zaplanowali wspólne przygotowanie całej grupy polsko-niemieckiej podczas spotkania.

ZASADA DOBROWOLNOŚCI

Decyzja o udziale w wyjeździe do miejsca pamięci powinna zostać podjęta dobrowolnie przez wszystkich uczestników i osoby prowadzące wymianę.

Stanowi to wprowadzie pewną trudność podczas projektów realizowanych w grupie, zasadniczo jednak nikt nie powinien być zmuszany lub czuć się zmuszonym do wizyty w miejscu pamięci.

Pytając uczestników o oczekiwania, obawy lub ich dotychczasowe doświadczenia związane z wizytami w miejscach pamięci, mogą Państwo dowiedzieć się, czy w grupie są osoby negatywnie nastawione wobec takiego wyjazdu. Przyczyną tego mogą być lęk, dotychczasowe doświadczenia uczestników, zastrzeżenia rodziców lub – w odosobnionych przypadkach – światopogląd negujący zbrodnie nazistowskie. Dla takich osób muszą Państwo znaleźć odpowiednie rozwiązanie. Gdyby jednak sytuacja taka dotyczyła większej liczby osób, powinni Państwo zastanowić się nad celowością wizyty w miejscu pamięci.

WSKAZÓWKA: Pytania pomocnicze do przygotowania wizyty

- Jakie oczekiwania wiążą uczestnicy z planowaną wizytą? Dlaczego chcą odwiedzić miejsce pamięci?
- Co wiedzą na temat terroru nazistowskiego?
- Czym różnią się perspektywy uczestników, których rodzice nie pochodzą z Polski lub Niemiec?
- Co wydarzyło się w odwiedzonym miejscu?
- Kim były ofiary, kim byli sprawcy oraz jaką rolę odegrali świadkowie?
- Czy podczas wizyty mają zostać uczczone ofiary zbrodni? Jeżeli tak, to gdzie i jak?
- Czy zamierzamy poruszyć zagadnienie sprawców, ich czynów, pytać o przyczyny ich działania?
- W jaki sposób zareagujemy na konflikty, nieoczekiwane wydarzenia i zakłócenia?

ISTOTNE ASPEKTY WIZYTY W MIEJSCU PAMIĘCI

CZAS

Brak czasu oraz ograniczone środki finansowe to problemy, które dotyczą także organizatorów spotkań młodzieży. Stąd też jeden wyjazd obejmuje często kilka punktów programu: najpierw wizyta w Auschwitz, potem kopalnia soli w Wieliczce. Dzięki temu za autobus płacimy tylko raz. Albo rano wyjazd do Buchenwaldu, w drodze powrotnej, dla relaksu, pobyt w akwaparku. Nie zalecamy takiego harmonogramu dnia, ponieważ wizyty w miejscach pamięci nie są po prostu turystyczno-krajoznawczą częścią programu. Wyjście na basen lub wieczorna impreza, pomyślane jako przeciwwaga do pobytu w miejscu pamięci, mijają się na ogół z celem, gdyż odsuwają jedynie na dalszy plan pytania dręczące uczestników, konieczność podjęcia dyskusji i ewentualne konflikty, nie dając tym samym możliwości konstruktywnego zmierzenia się z tymi zagadnieniami. Pobyt w miejscu historycznym wymaga zazwyczaj znacznie więcej czasu, niż pierwotnie zakładają organizatorzy. Bierze się to stąd, że z jednej strony grupa nierzadko musi pokonać pieszo duże odległości, a z drugiej, że samo miejsce i związane z nim wydarzenia są wielowątkowe i wymagają obszernego przedstawienia.

Zalecamy przewidzieć na pobyt w miejscu pamięci oraz na wspólną refleksję i podsumowanie co najmniej jeden dzień łącznie z wieczorem.

Planując wyjazd do miejsca pamięci, prosimy dowiedzieć się, ile czasu powinni Państwo zaplanować na oprowadzanie. Jedną z możliwości byłoby zaplanowanie dodatkowo wspólnego noclegu, np. w znajdującym się w pobliżu międzynarodowym domu spotkań młodzieży, na co PNWM przyznaje wyższe dofinansowanie. W ten sposób zapewnią Państwo młodzieży i sobie potrzebny spokój oraz czas na wieczorne rozmowy i podsumowanie. Dodatkową pomocą mogą stać się dostępne w tych miejscach materiały edukacyjne (publikacje, filmy itp.), odpowiednio wyposażone pomieszczenia oraz wykwalifikowana kadra pedagogiczna.

Jeżeli nie dysponują Państwo wystarczającą ilością czasu potrzebną do przygotowania młodzieży do wizyty oraz samego pobytu w miejscu pamięci wraz z jego podsumowaniem, zalecamy zastanowić się nad rezygnacją z takiego wyjazdu.

Fot. Michael Quaas, Muzeum Państwowe Auschwitz-Birkenau

POBYT W MIEJSCU PAMIĘCI

Do najczęściej spotykanych form pobytu w miejscu pamięci w ramach wymiany polsko-niemieckiej należy oprowadzanie przez przewodnika. W niektórych miejscach pamięci uzupełniane jest ono o projekcję filmu lub krótki wykład wprowadzający. Czasem istnieje możliwość przeprowadzenia rozmowy podsumowującej. Ponadto w wielu miejscach pamięci obok typowego zwiedzania możliwe są także inne formy ich poznawania. Należą do nich m.in. dni projektowe, seminaria, warsztaty, pracawarchiwum i oprowadzanie przez członków grupy. Jeżeli interesują Państwa inne formy zorganizowania pobytu w miejscu pamięci, prosimy o zasięgnięcie informacji u pracowników danej placówki.

Jednym z elementów wyjazdu do miejsca pamięci może być upamiętnienie ofiar oraz ich cierpienia. Taka ceremonia wymaga odpowiedniego miejsca i właściwej formy. Najważniejsze jest więc pytanie o to, w jaki sposób można dziś przypominać i upamiętniać.

W przypadku programów polsko-niemieckich wspólne upamiętnienie jest dużym wyzwaniem, a jednocześnie szansą na zbliżenie się do siebie dzięki wspólnemu podjęciu tematu historii.

Proszę porozmawiać na ten temat ze swoim niemieckim partnerem jeszcze w trakcie przygotowań do projektu. Jeżeli grupy zamierzają wspólnie upamiętnić ofiary, zalecamy zaplanować na to odpowiedni czas oraz oddać w ręce młodzieży przygotowanie ceremonii.

JĘZYK I TŁUMACZENIE

Kolejnym wyzwaniem podczas programów polsko-niemieckich jest język: jeżeli wypowiedzi przewodnika są tłumaczone, wtedy oprowadzanie trwa co najmniej dwa razy dłużej (na ogół brak jest sprzętu i pieniędzy, aby zapewnić tłumaczenie symultaniczne). Dlatego oprowadzanie z przewodnikiem należy w miarę możliwości zorganizować w dwóch równoległych grupach językowych. Za takim rozwiązaniem przemawia pewien aspekt pedagogiczny: każdy uczestnik może koncentrować się na przekazie w swoim języku ojczystym i nie rozpraszać go problemy z rozumieniem w języku obcym. Uczestnicy dobrze znający język grupy partnerskiej mogą oczywiście brać udział w oprowadzaniu w języku obcym. Taki sposób organizacji oprowadzania nie oznacza oczywiście, że grupa polska i niemiecka odwiedzają miejsce pamięci oddzielnie. Należy zadbać o to, aby grupy były w pobliżu siebie i mogły nawiązać ze sobą kontakt wzrokowy. Ponadto niektóre punkty oprowadzania powinny zostać zrealizowane dla obydwu grup wspólnie, jak np. wprowadzenie lub wspólna ceremonia upamiętnienia ofiar.

Prosimy ustalić z przewodnikami, aby treści przekazywane w obu grupach były jednako- we. Chyba że zaplanują Państwo dwie różne trasy z uwzględnieniem odmiennych perspektyw historycznych. W obu przypadkach należy poinformować o tym uczestników bezpośrednio przed wejściem, a najlepiej już podczas wspólnego przygotowania.

Zalecamy Państwu dowiedzieć się w miejscu pamięci, czy możliwe jest oprowadzanie w danym języku obcym. Jeśli nie, wówczas należy skorzystać z tłumaczenia oraz zaplanować potrzebny na to czas.

WSKAZÓWKI: Pytania pomocnicze do podsumowania wizyty

- Jakie uczucia i emocje poruszają uczestników?
- Co ich nie porusza – wbrew ich oczekiwaniom?
- Jakie reakcje po pobycie zauważyli u siebie i innych uczestników?
- Jakie kwestie powinny zostać dodatkowo pogłębione?
- W jaki sposób można konstruktywnie wykorzystać dla grupy odmienne poglądy i spojrzenia?

PRZEŻYCIA UCZESTNIKÓW

Pobyty w miejscu pamięci oraz konfrontacja ze śmiercią i cierpieniem tam zadany wyzwała zarówno u młodzieży, jak i u dorosłych bardzo złożone reakcje emocjonalne. Osoby odwiedzające takie miejsca często reagują w sposób nieoczekiwany lub irytujący. Charakterystyczne są wtedy żal, milczenie, agresja i złość. W konsekwencji w grupie może dojść do sytuacji konfliktowych lub do zaostrzenia istniejących konfliktów. Nieporozumienia mogą pojawić się także między grupami partnerskimi. Ich powodem może być różna interpretacja użytych pojęć. Na przykład słowo „opór” rozumiane jest w obu krajach odmiennie. Uogólnienia takie jak „Niemcy” lub „Polacy” mogą zostać błędnie przeniesione na własną osobę. Bardzo ważne jest jednak, aby podejść do różnych, niekiedy bolesnych emocji w sposób konstruktywny. Odpowiedzialność za to spoczywa na Państwie, jako osobach prowadzących spotkanie, ponieważ to Państwo znają swoją grupę i potrafią podejść do każdego z uczestników w indywidualny sposób. Mogą Państwo również zasięgnąć pomocy u pracowników miejsca pamięci, nie należy jednak oczekiwać od nich porad psychologicznych, a raczej wsparcia podczas rozmowy o przeżytych doznaniach.

Najważniejszą metodą są rozmowy i podsumowanie pobytu w miejscu pamięci, prowadzone albo w całej grupie polsko-niemieckiej, albo w podgrupach mieszanych.

PODSUMOWANIE

Najczęstszym schematem psychologicznym występującym podczas wizyt w miejscach pamięci są mechanizmy obronne. Niezdolność do poradzenia sobie z tym, co uczestnicy widzieli i przeżyli, może prowadzić do takich reakcji jak wypieranie ze świadomości, projekcja negatywnych uczuć na inne osoby i grupy lub negacja. Dokonuje się to najczęściej nieświadomie. Jako opiekunowie grupy powinni Państwo zdawać sobie z tego sprawę.

W trakcie rozmów należy zatem obserwować, czy i w jaki sposób tego typu mechanizmy pojawiają się u uczestników, stając się ewentualnie podłożem do konfliktów w grupie. Reakcją Państwa na to powinny być dalsze rozmowy z uczestnikami oraz otwarte podjęcie tych kwestii w rozmowie podsumowującej.

Często obserwuje się, iż wyobrażenia o odwiedzanym miejscu i zastana rzeczywistość różnią się od siebie w sposób zasadniczy. Uczestnicy spodziewają się zobaczyć coś przerażającego, zostają jednak skonfrontowani także z dzisiejszymi realiami miejsca pamięci: nierzadko dużą liczbą grup, różnymi zachowaniami odwiedzających i ich codziennymi potrzebami. Wymiana poglądów na temat sprzeczności pomiędzy oczekiwaniami a rzeczywistością jest szczególnie interesująca w przypadku grup międzynarodowych, ponieważ „obrazy w głowach” towarzyszące uczestnikom są bardzo różne.

WSKAZÓWKA: Kwestia języka w rozmowie podsumowującej

Podsumowanie wizyty w miejscu pamięci powinno być zawsze realizowane wspólnie. Najlepiej skorzystać tu z pomocy pośrednika językowego dobrze znającego język obcy, aby uniknąć uproszczeń, które mogą prowadzić do nieporozumień. Każdy uczestnik powinien mieć możliwość wypowiedzenia się w języku ojczystym, co znacznie ułatwia formułowanie własnych uczuć i myśli. Wybór wspólnego, trzeciego języka, najczęściej angielskiego, stawia wprawdzie wszystkich uczestników w jednakowej sytuacji, może jednak stanowić przeszkodę nie do pokonania dla osób ze słabszą znajomością języka.

KONTYNUACJA ROZPOCZĘTEJ PRACY

Pytanie o to, w jaki sposób uczestnicy mogą poradzić sobie z doznanymi wrażeniami i powiązać je z aktualną sytuacją, wykracza poza sam pobyt w miejscu pamięci. Aspekt ten można podjąć, dyskutując z grupą np. na następujące tematy: Jak dzisiaj traktujemy obcych i mniejszości? Jakie formy dyskryminacji i wykluczenia przeżywamy w naszym społeczeństwie i w naszym bezpośrednim otoczeniu? Jakie przykłady zła i zbrodni na wielką skalę wydarzyły się po upadku reżimu nazistowskiego? W jakich okolicznościach zostały one popełnione? Jakie podobieństwa i różnice występują między tymi wydarzeniami?

Ważnymi elementami wizyty w miejscu pamięci są zatem odpowiednie podsumowanie i propozycja dalszej pracy nad poruszonymi zagadnieniami historycznymi. Dobrym punktem wyjścia jest pytanie o to, jakie konsekwencje dla każdego z uczestników i jego życia codziennego (szkoła, praca, rodzina, otoczenie) niesie ze sobą refleksja nad zbrodniami nazistowskimi. Wiedzę uczestników można pogłębić również w miejscu, w którym organizowane jest spotkanie. Wizyta w miejscu pamięci może pociągnąć także za sobą dalsze poszukiwania w miejscowościach rodzinnych uczestników lub w historiach ich rodzin. Gdzie i jak doszło do prześladowania i deportacji? Jakie grupy społeczne podlegały prześladowaniom? Jaki los spotkał żydowskich mieszkańców mojego miasta? Kto uczestniczył w tym aktywnie, a kto posiadał wiedzę na ten temat? Czy żyją jeszcze świadkowie, którzy mogliby opowiedzieć o swoich przeżyciach?

Bardzo często pojawia się życzenie podzielenia się własnymi przeżyciami z innymi. Dobrze jest więc zapytać o to, co uczestnicy chcieliby przekazać dalej. Pomóc może tutaj sporządzenie dokumentacji z wyjazdu i przeprowadzonych dyskusji. Może ona przyjąć formę dziennika, fotoreportażu, filmu, wystawy, blogu lub strony internetowej.

Mamy nadzieję, że nasze wskazówki pomogły Państwu zapoznać się z wyzwaniem, trudnościami oraz szansami, jakie daje młodzieży wizyta w miejscu pamięci, przeprowadzona w ramach polsko-niemieckiego spotkania młodzieży.

Jeżeli mają Państwo dalsze pytania lub nadal nie są Państwo pewni, czy wizyta w miejscu pamięci zaplanowana została w odpowiedni sposób, pomocy merytorycznej udzielą Państwu chętnie pracownicy miejsc pamięci i pracownicy Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży. Jako instytucja wspierająca spotkania polsko-niemieckie zachęcamy Państwa dodatkowo do złożenia wniosku o dotację na planowane spotkanie młodzieży.

Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży

WSKAZÓWKA: Przydatne linki

- Szczegółowe informacje o miejscach pamięci: www.dpjw.org/gedenkstaetten/pol/index.php
- Publikacje PNWM na temat historii na www.pnwm.org, zakładka Publikacje/Historia i krajoznawstwo
- Portal internetowy z materiałami przygotowującymi do podróży do miejsc pamięci: www.uczyc-sie-z-historii.pl